

פרשת שמות

שבת שלום לכולם

אנחנו עוסקים השבוע בפרשת 'שמות'. בעצם, הפרשה מספרת על קבוצה של ישראלים שירדו מהארץ בעקבות המשבר הכלכלי כדי לעבוד בחו"ל. הם מצאו עבודה באיזו חברת מובינג, או מכירת תמונות שמן, ובהתחלה גם הצליחו יפה מאוד. אלא שלאחר זמן מסוים אותה חברת כוח-אדם בצעה כמה צעדים של הרעת תנאים לעובדים, עד שהגיעה למצב של עבדות של ממש. במצב הזה אותם ישראלים פונים למי שבאופן רשמי אחראי עליהם מטעם ארץ האם שלהם, והוא - שולח שליח כדי לחלץ אותם מהמצב אליו נקלעו.

ספר שמות מסמל את המעבר מעסוק באנשים בודדים, פרטיים – אברהם, יצחק, ויעקב, לעיסוק בקבוצה כוללת בעלת מכנה משותף גדול – עם "בני ישראל". למרות זאת, הספר מתחיל דווקא בצורה ההפוכה לכך – רשימה של שמות בודדים של אנשים – תיאור פרטני של שמות פרטיים של אנשים שירדו למצרים. הסיבה לכך היא אולי הרצון להדגיש את ההבדל בין התפישה היהודית לפיה כל אדם הוא עולם בפני עצמו, לבין היחס של פרעה לבני ישראל - כקולקטיב של פרטים חסרי שם המשועבדים לרצונותיו ולצרכיו. זו אולי הסיבה בגללה הוסב שמו של הספר מ"ספר הגאולה" בפי חז"ל (exodus באנגלית), ל"ספר שמות".

בפרשת השבוע אני רוצה להתייחס לנושא שאני עוסק בו הרבה בזמן האחרון: היחס לעובדים ועבדים, והיחס הזה מצד המצרים כמו שהוא מצטייר בספר. עבדות אינה רק מצב משפטי פורמאלי. היא מצב קיומי, של השפלת כבוד האדם וביזויו, ושליטת חירותו.

לפרעה יש פחד מקבוצת מיעוט שצומחת ומתפתחת בתוך ארצו, הוא רואה בזה סכנה למרותו: "וויאמר אל-עמו הנה עם בני ישראל רב ועצום ממנו. הבה נתחכמה לו פן-ירבה והיה כי תקראנה מלחמה ונוסף גם הוא על שנאינו ונלחם-בנו ועלה מן-הארץ." (שמות א' 9-10). הפיתרון: "למען ענתו בסבלתם" (שמות א' 11): ללחוץ אותם, להשפיל אותם, להקשות עליהם את החיים בצורות שונות. קודם כל – הכבדת המסים (על ידי שרי המסים ששם להם). השלב השני: עבדות – בניית ערי מסכנות לפרעה. כאשר שני הפתרונות האלה לא עובדים, ואולי בלי קשר לאי ההצלחה שלהם – "ויעבדו מצרים את-בני ישראל בפרך" (שמות א' 13), והרמב"ן מפרש: "והשרים האלה ציוו אותם שיבנו ערים לפרעה... וכאשר ראו שלא יזיק זה לעם, קצו בחייהם מפניהם, וגזרו שיעבידו כל מצרים את העם, וכל איש מצרי שיצטרך בעבודה, ימשול לקחת מהם אנשים שיעשו עבודתם, וזהו טעם "ויעבדו מצרים את-בני ישראל בפרך". כאשר שום דבר אחר לא עובד, פרעה, בשנאתו מנסה דרך נוספת, מעין "פיתרון סופי" – "וויאמר בילדכן את-העבריות וראיתן על האבנים אם בן הוא והמתן אתו ואם-בת הוא וחיה." (שמות א' 17).

שיעבוד, כאמור – הוא מצב קיומי, המגיע לעתים עד לכדי שלילת האנושיות של המשועבדים. דוגמא לכך ניתן למצוא בפסוק ג': "ובני ישראל פרו וישרצו וירבו ויעצמו במאד מאד ותימלא הארץ אתם" (שמות א' 3). הפועל "וישרצו" מופיע בדרך כלל בהקשר של חיות, ואף יותר

מכך: לשרצים והרמשים (המקום היחיד מלבד במקום זה שבו מופיע הפועל בהקשר של בני אדם הוא בבראשית ט/7 – בברכת בריאת האדם).

מעבר לכך, הפרשן בנו יעקב מדבר על "מכבסת מילים" שמתקיימת בספר, בתיאור השעבוד של עם ישראל: "וישימו עליו שרי מסים למען ענתו בסבלתם... וכאשר יענו אתו כן ירבה וכן יפרץ" (שמות א' 11-12) – שימו לב שאין פה אזכור ישיר של עם ישראל, אלא רק ברמיזה. בנוסף לכך, בשום מקום בפרשה לא מופיעה המילה "עבדים". ישנו אמנם שימוש בשורש ע.ב.ד., אבל בשימוש מרוכך יותר, לא מפורש. זאת בניגוד לשפה בה משתמש הקב"ה בעשרת הדיברות כאשר הוא אומר בפירוש: "אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים" (שמות כ/2). ודבר אחרון שעליו מצביע ד"ר עו"ד אביעד הכהן, בפרשנות נוספת לפסוק 13: "כדרכם של משעבדים, הם מנסים להסתתר מאחורי זהותם הקולקטיבית: "ויעבדו מצרים את בני ישראל בפרך". לא מצרי ספציפי, אלא "מצרים", גוף קולקטיבי (שמסיבה זו נזכר בלשון רבים, "ויעבדו" בניגוד למקומות אחרים שבהם נזכר "מצרים" בלשון יחיד)". לך תחפש את האחראים לעוולות בתוך ישות קולקטיבית ערטילאית שכזו....

הערה נוספת על בני ישראל באותו פסוק – כאשר קוראים את הפסוקים 11-14 ניתן להבחין כי בשלב הראשון מדובר בעיקר על פאסיביות של העם כלפי הצעדים שנקטו נגדו המצרים. בני ישראל מוצגים שם כאובייקט לפעילותם של המצרים: "וישימו עליו שרי מסים למען ענתו בסבלתם" (שמות ב/11) ובני ישראל כתגובה – בונים ערי מסכנות לפרעה. אין יותר מדי התנגדות. זו אחת הבעיות שמוכרת בעבודת: לעבדים, הרבה פעמים - אין את הכוח או הרצון לפעול כדי לשפר את מעמדם, ולכן הם נשארים ציבור מופלה לרעה ומנוצל. המצב משתנה כאשר קם מישהו, ומחליט שהמצב אינו צודק! מדובר בהתחלה על המיילדות העבריות שסירבו להרוג את התינוקות העבריים (פסוק 17), ממשיך בסיפור על הברחת משה החוצה מביתו כדי להציל אותו, ועל בת פרעה שלא מוכנה להתעלם מהתינוק ששוכב מולה בתיבה, וכמובן מוביל בסופו של דבר לעלייתו של משה כמנהיג העבדים העבריים והמוביל שלהם אל החופש.

והערה אחרונה: שימו לב על העלייה ברמת המעשים שהובילו בסופו של דבר לעלייתו של משה: קודם המיילדות העבריות שלא היו מוכנות להרוג, אחר כך משפחה שלמה שמסתירה ומבריחה תינוק, השלב השלישי הוא אישה שמוכנה לקחת על אחריותה תינוק כזה, ובסוף – יצירת התארגנות שלמה שמוציאה את בני ישראל ממצרים. מתואר פה בעצם איזה שהוא כדור שלג שמתחיל להתגלגל.

הכוונה שלי בטענה זו היא להגיד שגם פעולה קטנה בזכות אלו שלא מקבלים את הזכויות שלהם, אפילו אם זה בא ממקום חיצוני לאותו ציבור מופלה ומדוכא, עשוי להוביל לתוצאות חיוביות ומפתיעות, אולי אפילו לגרוף אנשים מקרב אותו ציבור עצמו להילחם על זכויותיהם, ואולי אף לשנות את העולם....

שבת שלום לכולם.

יובל ארדון